

УДК 37.013:81.246.3

Л. М. Бондарук,
завідувач відділу гуманітарних дисциплін ВШПО;
Л. М. Щерба,
вчитель польської мови Загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. с. Забороль Луцького району
Волинської області, вчитель вищої категорії, старший учитель

Роль міжкультурної освіти у процесі інтеграції України в європейський простір

Важливим завданням школи є ознайомлення учнів з основними етапами двосторонніх відносин Україна–Євросоюз, що повинно сприяти становленню активної позиції молоді щодо реалізації ідеалів і цінностей, розвитку демократичного суспільства у світі, Європі, Україні.

Необхідно наголосити на тому, що освіта – основний шлях здійснення життєвих прагнень для формування соціально-політичних, міжкультурних, інформаційних, комунікативних та інших компетенцій.

Ключові слова: співпраця, інтеграція, міжкультурний діалог, міжкультурна освіта, мультикультуралізм.

Bondaruk L. M., Shcherba L. M. The Role of Intercultural Education in the Integration of Ukraine into the European Space.

An important task of school is to acquaint pupils with the main stages of the bilateral relations between Ukraine and the European Union that has to promote the active position of youth concerning realization of ideals and values, development of democratic society in the world, Europe, Ukraine.

It should be emphasized that education is the main way of implementation of vital aspirations for formation of socio-political, intercultural, information, communicative and other competences.

Key words: cooperation, integration, intercultural dialogue, intercultural education, multiculturalism.

Постановка проблеми. Важливим напрямком стратегічного розвитку України є інтеграція нашої держави до Європейського співтовариства. Сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури, формуванню політико-правових і соціально-економічних знань.

У державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» зазначено: «Існуюча в Україні система освіти перебуває у стані, що не задовольняє вимог, поставлених перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється, передусім, у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства...». Програмою та Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті» передбачено шляхи реформування вітчизняної освітньої галузі, які мають на меті досягнення якісно нових стандартів викладання основних предметів, і серед них іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Нині іноземна мова – одна із пріоритетних галузей освіти не тільки в Україні, а і на всьому європейському континенті. Концепція нової Європи – Європи без кордонів, у якій значно розширюються сфери міжнаціонального співробітництва, потребує акцентування проблеми навчання сучасних мов. Адже знання їх відкриває шлях до європейської інтеграції, є необхідним засобом забезпечення демократичної стабільності.

Основоположні складові сучасної мовної політики у Європі окреслено в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи про сучасні мови, де зазначено, що знання іноземної мови навіть на елементарному рівні відкриває можливості для персональної мобільності, працевлаштування, освіти та широкого доступу до інформації.

Потреба міжкультурної освіти у школах України з'явилася через суспільні зміни у сучасному світі. Одним із визначальних чинників суспільних трансформацій і розвитку всіх регіонів світу, який проявився у другій половині XX – початку XXI ст., постала глобальна міграція. Набуваючи в останні роки

масового та яскраво вираженого етносоціального і етнополітичного характеру, міграція вносить корективи в життя місцевих соціумів, впливає на політику, яка проводиться національними державами, а також змінює особистісні характеристики тих, хто змушений переселятися на інші території в пошуках стабільності й кращого життя.

На межі XX–XXI століть у розвинені країни Західної Європи спрямувалися могутні потоки вихідців із найбільш бідних і неблагополучних регіонів, насамперед Близького Сходу, Азії та Африки. Все це створило якісно нову ситуацію: у ряді випадків масштаби міграції почали виходити за межі її регулювання, реальних можливостей контролювати з боку країн, які приймають мігрантів. Розвиток комунікаційних та комп'ютерних систем покращує швидкість обміну інформацією та переміщення населення. Сучасний світ сьогодні – це рухомі, нестабільні спільноти, багатокультурні суспільства, у яких традиційний поділ на «своїх» та «чужих» утратив сенс. Україна, як і Європа, нині у фазі формування нової моделі співіснування людей різних народів, культур та релігій. Досвід перебування мігрантів зі Сходу в західних країнах переконливо довів, наскільки складним для них є процес навіть поверхової адаптації до нових умов життя.

Україна – країна багатонаціональна. Споконвіків тут проживає велика кількість представників різних національностей: поляки, німці, чехи, євреї, вірмени, грузини, татари та інші. Серед них багато місцевих жителів, які живуть тут уже багато поколінь. Тому виникає потреба підготовки молоді до життя у багатокультурному суспільстві. Освіта молодих людей у цій сфері є одним із найважливіших завдань сучасної школи. «Європа повинна віднайти для себе новий міф, в якому буде місце для „інших“, створити таку мову, завдяки якій можна буде порозумітися в межах одного суспільства», – пише Кшиштоф Чижевський, представник Центру «Пограниччя мистецтв, культур, народів» (Польща).

Одним з основних завдань школи є ознайомлення учнів з основними етапами двосторонніх відносин Україна–Євросоюз, що повинно сприяти становленню активної позиції молоді щодо реалізації ідеалів і цінностей, розвитку демократичного суспільства у світі, Європі, Україні. Необхідно наголосити на тому, що освіта – основний шлях реалізації життєвих прагнень для формування соціально-політичних, міжкультурних, інформаційних, комунікативних та інших компетентностей.

Учителю (відповідно до вікових особливостей учнів) слід спиратися на знання, які учні отримали при вивченні цього питання, тобто пов'язані з європейським контекстом – історією, географією, українською та зарубіжною літературою, іноземними мовами, історією світової культури тощо:

- знання про загальнолюдські, національні цінності, поняття про права людини як найвищу цінність;

- знання про європейські ідеали, про свободу, право – тобто філософські знання, що допоможуть сформуванню вміння для визначення ціннісних орієнтацій, громадянської позиції;

- знання про сучасну Європу, її історію, географічні особливості, про національні та світову культури, релігійні та мовні особливості, освіту, науку європейських країн допоможуть усвідомити полікультурність Європи, взаємозалежність розвитку європейських культур, спільну належність, місце української культури в контексті європейської;

- політико-правові знання, усвідомлення таких понять, як демократія, тоталітаризм, знання про різні політичні устрої європейських країн, європейське суспільство, його інститути та роль права в ньому, міжнародних законів та європейський суд, поняття про міжнародні європейські організації, знання, що дає можливість сформуванню вміння діяти в певному соціумі, брати участь у діяльності міжнародних організацій та асоціацій, орієнтуватися в ідеологічних та політичних течіях європейських організацій, спілкуватися з правовими органами, вирішувати конфлікти згідно з правилами демократичної процедури, вміти поводитися в різних ситуаціях згідно із законом;

- соціально-економічні знання про організацію економічного життя в європейському суспільстві, ринкові відносини, їхні особливості в Європі та відповідність ринкових відносин в Україні європейським, знання про фінансові системи європейських країн та інтеграційні процеси європейського ринку, що допоможе діяти в умовах вільного ринку, зрозуміти особливості співпраці в міжнародних організаціях і колективах.

Ефективний міжкультурний діалог у європейському просторі може бути налагодженим за умови освоєння декількох іноземних мов та водночас має здійснюватись на основі вільного володіння рідною мовою, оскільки лише вона дозволяє особистості самоідентифікуватися з власною культурою і вступати в міжкультурний комунікаційний процес як активний, повноважний і відповідальний суб'єкт.

Можемо виділити безліч факторів, які впливають на мотивацію до вивчення іноземної (у конкретному випадку – польської) мови:

- Навчання у польських вузах. І справа тут не тільки у тому, що польські ВНЗ не вимагають сертифікати ЗНО. Мова йде про отримання якісної, європейської освіти. Польські дипломи цінуються

у Європі. І хоча без польського походження навчання буде платним, однак не всі польські вузи вимагають захмарні ціни. Навпаки – абітурієнтам з України пропонується гнучка система знижок, стипендіальні програми та різноманітні матеріальні заохочення. Чимало українців мають польське походження, яке дозволяє отримати карту поляка. З нею навчання у вишах буде безкоштовним.

– Ведення незалежного бізнесу та можливість без перекладача співпрацювати з партнерами.

– Спільне походження, подібна граматики та лексика роблять вивчення польської мови легшим, простішим, успішнішим. Слов'янам польська мова дається легко, особливо україномовним. Більше того, вивчивши польську мову, можна з легкістю опанувати чеську і словацьку. Це відмінна можливість для тих, хто хоче стати перекладачем зі слов'янських мов.

– Саморозвиток. Знання іноземної мови розширює кругозір, є ознакою високого інтелектуального розвитку. Людина мимоволі занурюється в традиції, історію, культуру тієї держави, мову якої вона вивчає; починає логічно пов'язувати прочитані факти, побачені епізоди, фрагменти розповідей та екскурсій. У результаті відкриває для себе країну з нового, непередбачуваного боку.

– Туризм. Ви ніколи не відчуєте країну, не знаючи мови. Адже в ній знаходиться усе: і культура, і менталітет, і традиції тощо. Подорожі Польщею та через Польщу набагато доступніші від багатьох інших бюджетних варіантів.

– Книги та фільми в оригіналі. Після прочитання книги фільм, знятий за її мотивами, виглядає убогим. Приблизно те ж саме відбувається з перекладеними творами. Вони втрачають душу автора, гумор, деякі дуже важливі моменти.

Урок у школі має бути не лише пізнавальним, інформативним, щоб підтримувати у дітей зацікавленість предметом, а й формувати бажання вчитися, підвищувати у школярів мотивацію до навчання. Саме тому сьогодні у школі повинен працювати творчий учитель. Це людина, яка здатна, по-перше, вільно орієнтуватись у великому обсязі різноманітної інформації, вміти її знайти, обробити, творчо переосмислити та з її допомогою вирішувати конкретні методичні завдання, що в сучасному житті неможливо без володіння інформаційною культурою, і, по-друге, сформувати аналогічні вміння в учнів. Ці непрості завдання, на нашу думку, неможливо розглядати окремо. Для їх вирішення потрібен інтегрований підхід, і, окрім традиційних технологій, потрібно шукати нові методи навчання та засоби їх реалізації.

Враховуючи вимоги нинішнього суспільства, у своїй педагогічній практиці необхідно широко

використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Слід зазначити, що рівень інформатизації освіти залежить не тільки від рівня забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерним обладнанням та кількості занять, проведених у комп'ютерних класах, але й від ефективності використання апаратних і програмних засобів, інформаційних ресурсів учителями-предметниками, зокрема вчителями іноземних мов.

Завдання учителя не просто давати учням певні знання, а навчити їх мислити, структурувати інформацію та цілеспрямовано відбирати необхідне. На нашу думку, сучасний педагог повинен нести учням не просто нові знання, а новий тип оволодіння інформацією. Тому важливою є переорієнтація мислення вчителя з метою усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, до його готовності щодо використання засобів ІКТ у професійній діяльності.

Навчаючи польської мови, вчитель повинен намагатися виступати не в ролі розповсюджувача інформації (як це традиційно прийнято), а в ролі консультанта, порадника, іноді навіть колеги учня. В результаті школярі:

- активно беруть участь у процесі навчання;
- навчаються самостійно мислити, пропонувати своє бачення;
- прогнозувати та моделювати окремі ситуації.

Водночас при навчанні польської мови у загальноосвітніх навчальних закладах, попри зазначені позитивно мотивуючі фактори та, на перший погляд, легкість навчання, учителі-полоністи стикаються з рядом проблем, знайомих усім учителям:

- відсутність підручників, посібників, якісного навчально-методичного забезпечення;
- втрата в учнів інтересу до навчання, відсутність подальшої мотивації до вивчення іноземної мови тощо.

Для української школи пріоритети європейської освіти інколи є справжньою революцією: сприйняття культурної різноманітності, повага до культур національних меншин, позашкільний досвід у процесі навчання. Результативними у міжкультурній освіті є активізуючі методи навчання, що застосовуються учителями польської мови на уроках: соціодрама, метод проекту, дебати, дискусія, безпосередній контакт із представниками культури, інтерв'ю, міжнародні проекти, метод інтеркультурного навчання у європейському контексті, пізнання архітектурних пам'яток даної культури, їх охорона.

Доброю практикою є участь у реалізації польсько-українських проектів, що мають на меті формування інтересу та поваги до історії, культури, життя, проблем

різних націй, особистісної позиції. Проектів, що спрямовані на усвідомлення молоддю свого місця в полікультурному суспільстві, на розвиток у школярів уміння реалізовувати нові цікаві ідеї; на становлення особистості, здатної співіснувати з навколишнім світом, вести діалог, мирно вирішувати конфліктні ситуації, поважати думку інших, відстоювати свої переконання.

Цікавим та позитивним є досвід участі у літніх мовних школах, таборах. Адже їх програма передбачає не лише відпочинок, а й заняття з польської мови. Молодь на практиці може застосувати набуті знання, вдосконалити їх, пізнати культуру польського народу, популяризувати свою.

Готуючись до уроків, педагог має дбати про цікаві навчальні матеріали, актуальні для молоді теми, завдання, що спонукатимуть до креативності мислення, викликатимуть цікавість та породжуватимуть живе спілкування.

Формування спільної культурної спадщини є частиною процесу розбудови дедалі тіснішого союзу європейських народів. Такий історичний вимір насамперед може сприяти поліпшенню взаєморозуміння різних культур. Саме такого результату ми досягнемо, якщо в освіті будемо використовувати «10 золотих правил»:

– У добрій співпраці необхідно завжди в перспективі мати головну мету: добробут і розвиток обох партнерів. Без постійного усвідомлення цієї мети не може бути й мови про реалізацію жодних завдань.

– Жодна найкраща мета не замінить чітко визначених детальних цілей.

– Міжрегіональну співпрацю розвиває політика малих кроків: розпочинаючи від реалізації одного чи двох конкретних проектів, поступово зростає їхня кількість і розширюється на нові сфери.

– Взаєморозуміння поза культурною спільністю всередині європейської цивілізації не дається нам раз і назавжди, треба його важко випрацьовувати, проходячи крізь відмінності ментальностей та темпераментів. Постійне бажання докладати ці зусилля є гарантом успіху.

– Діяльність у сфері співпраці повинна

реалізовуватись і здійснюватись зацікавленими та відповідальними людьми – це основа взаємодовіри.

– Основою доброї співпраці у кожній сфері є особисті контакти. Одна зустріч може вирішити більше, ніж десять листів.

– У партнерських контактах не може бути мови про односторонній рух інформації. Навчання – це завжди обмін досвідом, де навчається не тільки той, хто вчиться, але й той, хто навчає.

– Співпраця двох партнерів не може перетворюватися на егоїзм удвох. У широкому контексті європейська співпраця завжди відкрита для третіх партнерів.

– Результатами започаткованої нами співпраці можуть у майбутньому користуватися наступні покоління. Формування молодих поколінь у дусі дружби та бажання співпраці – це джерело успіху в майбутньому.

– Не можна добре співпрацювати з сусідом, не маючи почуття власної гідності. Любов до свого краю, батьківщини, самоідентифікація, гордість за власні досягнення можуть бути основою для цінування таких самих рис у партнера. Кожен із партнерів повинен дбати не лише про себе, але й прийняти взаємну відповідальність за іншого. Взаємна популяризація при кожній нагоді є виразом піклування про партнера.

Висновки. Створення педагогічних умов формування міжкультурної компетентності є процесом новим та тривалим, однак необхідним та перспективним. До основних труднощів втілення цієї ідеї є нестача засобів навчання та фахівців міжкультурного профілю. Освітня повинні подолати цю перешкоду та усвідомити невідворотність глобалізаційних процесів та взаємної інтеграції. Школа не може стояти осторонь.

Як писав М. Грушевський: «Ми повинні бути сильними, вільними і багаті, щоб нас поважали; ми повинні бути миролюбними, щоб нас не боялися; ми повинні бути розумними, підприємливими, щоб з нами шукали співробітництва; ми повинні бути справді демократичними, щоб допомагати своїм прикладом здобувати свободу іншим».

Література

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Текст] / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Кривенко Ю. І. Глобалізаційний контекст міграційних процесів в Україні : дис. ... канд. філософ. наук; спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії [Текст] / Юлія Іванівна Кривенко. – К., 2012. – 185 с.
3. Локшина О. І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн – членів Європейського Союзу [Текст] / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 131–142.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/
5. Якісна мовна освіта: погляд у майбутнє. Сприяння розвитку мовної освіти в Україні [Текст] // Іноземні мови. – 2009. – № 6.
6. Коваленко О. Європейський форум з питань мовної політики [Текст] / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 4.